

ԱՎԱՐՏԱԾԱՌԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ՃԵՄԱՐԱՆՈՒՄ

Անցնող դարաշրջանի վերջին ամիսներից հոկտեմբերն ու նոյեմբերը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի կյանքում, առավել ևս Գևորգյան Հոգևոր Ճեմարանի պարամության մեջ, թողեցին իրենց անկորնչելի հետքը, քանի որ ճեմարանավարը 21 սարկավագներ հանդես եկան իրենց ավարտաճառերի պաշտպանությամբ, իրենց ամբարած գիտելիքներով հաշվեպու եղան իրենց վստահված այն փոքր ավանդի համար, որը մոտ ապագայում, համաձայն փոքրիկ ավանդի հանդես դրսևորված հավաքարմության, այլևս փոխարինվելու է չափազանց մեծ ժառանգությամբ. «Ազնիւ ծառայ եւ բարի, զի ի փոքրոյ հաւատարիմ եղեր, լիջիր իշխանութիւն ունել ի վերայ փասն քաղաքի» (Ղուկ. ԺԹ-17):

Սույն թվականի հոկտեմբերի 10-ը և 27-ը ուրախության ու ցնծության օրեր էին Մայր Աթոռում և հարկապես Գևորգյան Հոգևոր Ճեմարանում, քանի որ երկարապրև ընդմիջումից հետո ճեմարանի գեղեցկագարդ սրահում Կեղի ունեցավ 1998 և 1999 թթ. փասը շրջանավարտ սարկավագների ավարտաճառերի պաշտպանություն:

Հոկտեմբերի 10-ին ավարտաճառերի հրապարակային պաշտպանությամբ հանդես եկան Վիգեն սրկ. Ղազարյանը («Մարթեոս վրդ. Զուղայեցու քարոզները», գիտական ղեկավար՝ Հակոբ Զյոսեյան), Արտակ սրկ. Թումանյանը («Եղիազար Կաթողիկոս Այնթափիցի», գիտական ղեկավար՝ Հրաչյա Միրզոյան), Վահե սրկ. Վահունին («Պերոոս արքեպիսկոպոս Բերդումյան-Աղամալյան Նախիջևանցու «Կշիռ արդարութեան»», գիտական ղեկավար՝ Պողոս Խաչատրյան), Արման սրկ. Սարոյանը («Գրիգոր Խլաթեցու Ղայսմալուրքն ըստ Էջմիածնի մարենադարանի ձեռագրերի», գիտական ղեկավար՝ Լարդան Դերիկյան), Մանվել սրկ. Շաբադյանը («Հրեշտակաբանություն», գիտական ղեկավար՝ Տ. Պարզև արքեպս. Մարտիրոսյան) և Միքայել սրկ. Մելիքյանը («Հուստինիանոս կայսեր կրոնական քաղաքականությունը և Կ. Պոլսի Ե Տիեզերական ժողովը», գիտական ղեկավար՝ Ավերիս Զալաշյան):

Իսկ հոկտեմբերի 27-ին իրենց ավարտաճառերի պաշտպանությամբ հանդես եկան Սամվել սրկ. Կիրակոսյանը («Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի «Էջմիածին» շաբաթաթերթը, գիտական ղեկավար՝ Մանդրո Բեհբուդյան), Մկրտիչ սրկ. Այվազյանը («Սուրբ Պարարագը և Հովհաննես Արճիշեցու «Պարարագի մեկնությունը»», գիտական ղեկավար՝ Հակոբ Զյոսեյան), Հայկ սրկ. Պռոշյանը («Խոսքով Անձնացու «Պարարագի մեկնություն» աստվածաբանությունը», գիտական ղեկավար՝ Պողոս Խաչատրյան) և Հրայր սրկ. Խաչատրյանը («Պերոոս արքեպս. Բերդումյանի «Տա-

րեկան քարոզների Մեծ պահքի մասը»», գիտական ղեկավար՝ Ս. Միքայել ծ. վրդ. Աջապահյան):

Յուրաքանչյուր պաշտպանությունից առաջ հանձնաժողովը, որի անդամներն էին Գերշ. Տ. Շահն արքեպս. Աճնմյանը, Գերշ. Տ. Եզնիկ եպս. Պետրոսյանը, տիարք Պողոս Խաչատրյանը, Հրաչյա Միրզոյանը, Հակոբ Զյոսեյանը, Գնել Գրիգորյանը, ներկայացնում էր իր կարծիքը:

«Մարթեոս վրդ. Զուղայեցու քարոզները» ավարտաճառը աչքի էր ընկնում գիտական բարձր մակարդակով: Վիզեն սրկ. Ղազարյանը մատենագիտական փվյալների հիման վրա ճշտել էր նախ Մարթեոս վրդ. Զուղայեցու քարոզների բանակը (29), ապա Մաշտոցյան Մատենադարանի ձեռագրերը համեմատելով կազմել դրանց բնական բնագիրը:

Ավարտաճառերի մեծ մասը գրված է նյութերի պարշաճ գիտական մակարդակով, եղած գրականության հնարավոր ընդգրկմամբ, բնագրերը բնական տեսքով ներկայացնելու միտումով, մի հանգամանք, որ արժեքավոր է դարձնում ներկայացվող ավարտաճառը: Այս իմաստով գովելի է Վահն սրկ. Վահունու ավարտաճառը, ուր յոթ ձեռագրերի հիման վրա կազմված է Պետրոս Բերդումյանի «Դշիւ արդարութեան» աստվածաբանական-իմաստասիրական երկի բնագիրը: Այդ բնական բնագիրը նկատի ունենալով ավարտաճառի հեղինակն անում է իր վերլուծությունները և եզրակացությունները:

Հայսմավուրքի խմբագրությունների մեջ նշանակալի տեղ է գտավում Գր. Խլաթեցու Հայսմավուրքը, որին և իր ուսումնասիրությունն է նվիրել Արման սրկ. Սարոյանը: Հեղինակի կազմած համեմատական տախտակով հնարավոր է լինում պարկերացում տալ արդի խմբագրության զարգացման ընթացքը: Ցանկալի էր, որ հեղինակը ամբողջությամբ չհիմնվեր մինչև 1999 թ. հրատարակված գիտական գրականության վրա, այլ եզրահանգումները հիմնվեին նաև սեփական հետազոտությունների վրա:

Մանվել սրկ. Շաքարյանը իբրև ավարտաճառի նյութ ընտրել է հրեշտակաբանությունը, մի նյութ, որի մասին եղած գրականությունը կամ ասությունները ցաթուցրիվ են: Ավարտաճառի հեղինակը ի մի է բերել արդի ժամանակների հայ և օտար հեղինակների կարծիքները, մասնավորապես Ագաթանգեղոսի, Եզնիկ Կողբացու, Գրիգոր Տաթևացու և Եկեղեցու հայրերի՝ հրեշտակաբանությանը վերաբերող և նաև Աստվածաշնչի դրույթները:

Վիզեն սրկ. Ղազարյանի ավարտաճառը բնոող հանձնաժողովը գնահատել է «գերազանց», իսկ մյուսներինը՝ «լավ», որ ինքնըստինքյան ավարտաճառերը ներկայացրած սարկավագների բանիմացության, տքնաշան աշխատանքի, ինչպես նաև գիտնական ղեկավարների բարեխիղճ աշխատանքի արտահայտությունն է:

Հաջորդ օրը «լավ» գնահատականի արժանացավ միայն Հայկ սրկ. Պոռոյանի ավարտաճառը, իսկ մյուսները՝ «բավարար»:

* * *

Դեկտեմբերի 16-ին և 27-ին Գևորգյան Հոգևոր Ճեմարանում շարունակվեց 1998-1999 թթ. ուսումնական տարվա շրջանավարտ սարկավագների ավարտաճառերի պաշտպանությունը:

Դեկտեմբերի 16-ին իրենց ավարտաճառերի պաշտպանությամբ հանդես եկան Վահե սրկ. Հովսեփյանը («Ս. Վահան Գողթնացու վկայաբանությունը», գիրական ղեկավար՝ Պողոս Խաչատրյան), Խաչատուր սրկ. Տաշյանը («Ներսես Ե Աշտարակեցի Կաթողիկոսի կյանքն ու գործունեությունը», գիրական ղեկավար՝ Տ. Եղիշև ա. քին. Սարգսյան), Արսեն սրկ. Բարսեղյանը («Խրատը ժամայրեղևաց», գիրական ղեկավար՝ Տ. Մակար վրդ. Հովհաննիսյան), Արտակ սրկ. Սահակյանը («Ս. Գրիգոր Նյուսացին և նրա «Մովսեսի կյանքը» երկը», գիրական ղեկավար՝ Տ. Եզնիկ եպս. Պեպրոսյան) և Բաբկեն սրկ. Նանյանը («Ս. Հոգու եզրաբանությունը և «քիսում» եզրի արտացոլումը հայ դավանաբանական աստվածաբանության մեջ»), իսկ դեկտեմբերի 27-ին հանդես եկան Մամիկոն սրկ. Ավերիսյանը («Էջեր Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերության պատմությունից», գիրական ղեկավար՝ Սանդրո Բեհբուդյան), Աշոտ սրկ. Ղազարյանը («Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տարածքը 1771-1800 թթ.», գիրական ղեկավար՝ Արտաշես Մարթնոսյան), Սահակ սրկ. Գասպարյանը («Այրիվանք կամ Գեղարդավանք», գիրական ղեկավար՝ Արտաշես Մարթնոսյան), Վաղարշակ սրկ. Ծափուրյանը («Խոր Վիրապի վանքը», գիրական ղեկավար՝ Վարդան Դերիկյան), Արսեն սրկ. Պապուրյանը («Ռուսաստանի հայկական գաղթօջախները և ռուսահայոց թեմի կազմավորումը մինչև 18-րդ դարի 2-րդ կեսը», գիրական ղեկավար՝ Ավերիս Հարությունյան) և Արամ սրկ. Մալխասյանը («Էջեր խորհրդային կարգերի օրոք Հայ Եկեղեցու և պետության փոխհարաբերությունների պատմությունից», գիրական ղեկավար՝ Սանդրո Բեհբուդյան):

Այս անգամ ևս, ինչպես նախորդների ժամանակ, յուրաքանչյուր պաշտպանությունից առաջ քննիչ հանձնաժողովը ներկայացնում էր իր կարծիքը:

Համաձայն քննիչ հանձնաժողովի հայտնած կարծիքների, բոլոր ավարտաճառերի հեղինակները դրսևորել են բանասիրական հմտություն, կարողացել են փաստերի համադրությամբ կապարել ճիշտ և համոզիչ եզրահանգումներ: Միով բանիվ, շրջանավարտ սարկավագները հիմնականում կարողացել են հաղթահարել իրենց ընտրած նյութերը: Այնուհանդերձ, սակայն, պաշտպանության ներկայացված աշխատանքները, ըստ քննիչ հանձնախմբի, գերծ չէին նաև թերություններից: Դրանք ամենևին էլ չեն նսեմացնում ներկայացված ուսումնասիրությունների արժեքը, ուստի և քննիչ հանձնաժողովը երաշխավորում է բոլոր աշխատանքների հրապարակային պաշտպանությունը:

Միջևնադարյան հայ մաքենագրության ամենահարուստ ժանրերից մեկը եղել է վարքագրությունը, որը թեև վաղուց արժանացել է ականավոր հայագետներից շարքի ուշադրությանը, սակայն պարզվում է, որ դեռ կան բազմաթիվ նահապականեր,

որոնց կյանքը, գործն ու նրանց մասին ստեղծված գրական ժառանգությունը ինչպես հարկն է, չեն ուսումնասիրվել, չեն ստեղծվել նրանց հիշատակին արժանի գիտական աշխատություններ: Այդօրինակ նահապարակներից է պարմական Հայաստանի Գողթնը գավառի իշխանական տոհմի գավակ Ս. Վահան Գողթնացին:

Սույն ավարտաճառի հեղինակ Վահն սրկ. Հովսեփյանն իր առջև դրել է մի խնդիր՝ ուսումնասիրել Ը դարի սուրբ նահապարկ Ս. Վահան Գողթնացու վկայաբանությունը: Ի պատիվ երիտասարդ հեղինակի պեպը է ասել, որ բարեխղճությամբ ուսումնասիրելով Ս. Վահան Գողթնացու մասին եղած ձեռագիր ու տպագիր աղբյուրները, ինչպես նաև հրապարակի վրա առկա գիտական գրականությունը, այդ թվում և վերջին տարիներին հրապարակվածները, ընդհանուր առմամբ կարողացել է ստեղծել հաջողված աշխատություն:

Խաչատուր սրկ. Տաշչյանն իր ավարտաճառի նյութ է ընտրել «Ներսես Ե Աշտարակեցի Կաթողիկոսի կյանքն ու գործունեությունը»: Իր ավարտաճառի առաջաբանում հեղինակը ուրվագծում է 19-րդ հարյուրամյակում հայոց պարմության կարևորագույն իրադարձությունները, որոնց հենքի վրա նախանշում դարաշրջանի վեց տասնամյակների պարմությունը՝ անխզելիորեն կապված Ներսես Աշտարակեցու անձի և գործի հետ: Այնուհետև նա բավականին հանգամանալից պարմական ակնարկով ներկայացնում է Ներսես Աշտարակեցուն անդրադարձած հեղինակներին և ցույց տալիս, որ նա միանշանակ չի գնահատվել ո՛չ իր ժամանակակից գործիչների, և ո՛չ էլ հետագա ուսումնասիրողների կողմից: Այս առումով հետաքրքիր են հեղինակի դիտողությունները հայ պարմաբանների՝ Ներսես Աշտարակեցուն տրված գնահատականների վերաբերյալ:

Հեղինակը հիշատակում է իր ուսումնասիրության թեմային առնչվող գրականությունն ու սկզբնաղբյուրները, հիմնավորում թեմայի կարևորությունն ու արդիականությունը:

Բաբկեն սրկ. Նանյանի ավարտաճառի թեման է «Ս. Հոգու եզրաբանությունը և «բխում» եզրի արտացոլումը հայ դավանաբանական աստվածաբանության մեջ»: Սուրբ Հոգու բխման վարդապետությունը հայ աստվածաբանության ոչ խորը ուսումնասիրված հարցերից է: Այս իմաստով համարձակ քայլ է արել աշխատասիրողը՝ այդ նյութի վերաբերյալ պարտաստելով իր դիպլոմային աշխատությունը:

Հարկանշելի է, որ նա օգտագործել է մեծ թվով աղբյուրներ՝ հիմնականում օտարալեզու, և կարողացել է զգալի չափով լուծել իր առջև դրված խնդիրները:

Այնուամենայնիվ, նյութը կարիք ունի շարք ավելի հանգամանալի ուսումնասիրության և պարզաբանումների:

Արտակ սրկ. Սահակյանի ավարտաճառի թեման է «Ս. Գրիգոր Նյուսացին և նրա «Մովսեսի կյանքը» երկը»: Հեղինակը հիմնականում կարողացել է հաղթահարել նյութը, վեր հանել Նյուսացու խորհրդապաշտության առանձնահատկությունները՝ «Մովսեսի կյանքը» երկի հանգամանալից քննությամբ: Հեղինակին մեծապես

օգնել են աղքատիւներին, այդ մասին եղած ուսումնասիրությունների քաջ խնացությունն ու փեղին օգտագործումը:

Պաշտպանությունից հետո քննիչ հանձնախումբը, ըստ կատարված աշխատանքի արժեքի, գնահատել է յուրաքանչյուր ավարտաճառ. Վահե սրկ, Հովսեփյանի, Արտակ սրկ, Սահակյանի և Բաբկեն սրկ, Նանյանի ներկայացրած ավարտաճառերը գնահատվել են «քաջալավ», Արսեն սրկ, Բարսեղյանի և Վաղարշակ սրկ, Ծաւրոյանի աշխատանքները՝ «լավ», իսկ Խաչատուր սրկ, Տաշյանի, Մամիկոն սրկ, Ավետիսյանի, Աշոտ սրկ, Ղազարյանի, Սահակ սրկ, Գասպարյանի, Արսեն սրկ, Պապուրյանի, Արամ սրկ, Մալխասյանի աշխատանքները՝ «բավարար»: Այս ամենը վկայությունն է այն բանի, որ վերոհիշյալ սարկավագները իրենց գիտական ղեկավարների հետ ջանացել են «ըստ կարելոյն» առավել հաջող ուսումնասիրություններ ներկայացնել: Հույժ ցավալի է, որ այս անգամ ևս, «քաջալավ» և «լավ» գնահատված ավարտաճառների հետ մնկաւեղ, որոշ աշխատանքներ արժանորկեցին «բավարար», մի պարագա, որ մտահոգիչ է. ավարտաճառների գիտական ղեկավարները պէտք է ավելի խստապահանջ լինեն, անմիջականորեն և գործնականորեն օգնեն գիտության ասպարեզում առաջին քայլերը կատարող իրենց աշակերտներին, խրատապահանջ լինեն նաև ռճական, քերականական և ուղղագրական սխալների նկատմամբ:

Ուսրի և քննիչ հանձնաժողովը, հաշվի առնելով այդ պարագան, պաշտպանությանը ներկա ճեմարանականներին հորդորեց, որ ապագա շրջանավարտներն իրենց ավարտաճառները գրելիս ցուցաբերեն առավել նախանձախնդրություն և հետևողականություն, հետևեն բոլոր այն խորհուրդներին ու ցուցումներին, որոնք կորվեն իրենց գիտական ղեկավարների կողմից:

Քննիչ հանձնախումբը հարկապես նշեց, որ ճեմարանավարտ սաներն առավել հանգամանալից ուսումնասիրեն հայ եկեղեցական մատենագրությունը և վեր հանեն այդ դարավոր ու անգին ժառանգության գեհարները, որոնց կարիքն այսօր, առավել քան երբէէ, խիստ զգացվում է:

Պաշտպանությունների ավարտին իր եզրափակիչ խոսքում Տ. Եզնիկ եպս. Պետրոսյանը շնորհավորեց Գևորգյան Հոգևոր ճեմարանն ավարտած սարկավագներին և քաջալերեց, որ այդքանով չավարտեն իրենց աշխատանքը և այսուհետև ևս իրենց ուսումնասիրություններով շարունակեն ներդրում ունենալ գիտության ասպարեզում: